

مرور حیطه‌ای: آیا آن را درست به کار می‌بریم؟

علی حیرانی^{۱*}، سارا کریمی^۲، فهیمه هرمزی^۲

۱- دانشیار، پزشک و دکتری تخصصی مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی، مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی در ارتقاء سلامت، دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان، بندرعباس، هرمزگان، ایران.
۲- دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی، کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان، بندرعباس، هرمزگان، ایران.

*نویسنده مسئول: بندرعباس، دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان، پژوهشکده سلامت هرمزگان، مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی در ارتقاء سلامت، تلفن: ۰۲۲۳۳۲۶۲۰۲ (۰۷۶)، نمابر: ۰۲۲۳۳۳۸۵۸۴ (۰۷۶)، پست الکترونیک: ali.heyrani@hums.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۶

چکیده

مرور حیطه‌ای، با هدف آشکارسازی گستره، ابعاد و موضوعات مطرح‌شده، تبیین مفاهیم و واژگان استفاده‌شده، خلاصه‌سازی و ترسیم نقشه‌ای از شواهد تولیدشده، شناسایی و تحلیل شکاف دانشی موجود، و هدایت مطالعات عمیق‌تر و هدفمندتر در یک موضوع پژوهشی به کار برده می‌شود. استحکام و کیفیت مرور حیطه‌ای وابسته به آن است که راهبرد جستجو، ملاک‌های ورود و خروج و انتخاب شواهد، همچنین استخراج، خلاصه‌سازی و نمایش یافته‌ها، و بویژه نتیجه‌گیری و هرگونه پیشنهاد کاربردی، همگی در راستای هدف و سؤال پژوهشی مطالعه باشند. عدم اطلاع و اشراف نسبت به موارد فوق، می‌تواند چالش‌های متعددی را در پی داشته باشد. توصیه می‌شود پژوهشگران، داوران و ویراستاران مجلات علمی پژوهشی، ویژگی‌های مطالعات مرور حیطه‌ای را مد نظر داشته و بویژه در خصوص استفاده از نتایج این مطالعات برای سیاست‌گذاری و اقدام حساس باشند.

واژگان کلیدی: مرور حیطه‌ای، مرور متون، مطالعات مروری

به طیف وسیعی از سؤالات، انواع مختلفی از مطالعات مروری معرفی شده است. در سال ۲۰۰۹، گرت و بوث با تمرکز بر مطالعات مروری حوزه سلامت، ۱۴ نوع مطالعه مروری شامل مرور نقادانه، مرور ادبیات، مرور نقشه‌ای/ نقشه نظام‌مند، فراتحلیل، مرور مطالعات مختلط/ مرور روش‌های مختلط، مرور اجمالی، مرور نظام‌مند کیفی/ ترکیب شواهد کیفی، مرور سریع، مرور حیطه‌ای، مرور روزآمد، مرور نظام‌مند، مرور و جستجوی نظام‌مند، مرور نظام‌مند محدود، و مرور فراگیر/ مروری بر مرورها، و روش‌های مرتبط با هر یک از این نوع مطالعات را توضیح دادند (۱). اگرچه در سال‌های بعد، طبقه‌بندی‌های کم و بیش متفاوتی از مطالعات مروری ارائه شده است، اکثر پژوهشگران این عرصه بر تدوین راهنماهای استاندارد و پیروی از متدولوژی‌های شفاف مبتنی

امروزه استفاده از شواهد قابل‌اعتماد و مستحکم برای تمام دانشمندان، سیاست‌گذاران و مدیران، دارای اهمیت ویژه و امری پذیرفته‌شده است. همه این افراد در تلاش هستند که برای پاسخ به سؤالات متنوع پیرامون خود، شواهدی بیابند؛ و افکار و اعمال خود را مبتنی بر شواهد نمایند. چنین شواهدی عموماً به صورت اولیه از طریق پژوهش‌های اصیل، و یا به صورت ثانویه از طریق جستجو و ترکیب شواهد موجود به دست می‌آیند. بر همین اساس، مطالعات مروری، به عنوان یک راهکار شناخته‌شده برای جستجو و کسب شواهد و روشنگری در زمینه‌های مختلف از جمله در حوزه علوم پزشکی، همچنین مدیریت و سیاست‌گذاری سلامت، محبوبیت زیادی یافته است. به منظور بهره‌گیری از انواع شواهد موجود و پاسخگویی

بر راهنماهای تجویز شده در انجام مطالعات مروری تأکید کرده‌اند.

همچنین، برای پرهیز از تورش‌ها و نتیجه‌گیری‌های اشتباه، و افزایش استحکام و قابلیت اعتماد شواهد تولید شده از طریق مطالعات مروری، تلاش‌های گسترده‌ای بویژه در ۳۰ سال گذشته صورت گرفته است. نظام‌مند کردن مطالعات مروری، طراحی گام‌های روشن برای مطالعه قبل از اجرا در قالب پروتکل مرور، ثبت پروتکل مرور در سامانه‌های معتبر قبل از انجام مطالعه، تعیین یک راهبرد جستجوی شفاف و داوری شده برای یافتن و گردآوری شواهد مورد نظر، ارزیابی نقادانه شواهد گردآوری شده، استفاده از فرم‌های استاندارد برای استخراج داده‌ها از شواهد گردآوری شده، اتخاذ روش‌های دقیق و روشن برای ترکیب و نتیجه‌گیری از شواهد گردآوری شده، و بهره‌گیری از یک روش استاندارد برای گزارش یک مطالعه مروری، از جمله مواردی بوده که در راستای انجام مستحکم، شفاف و قابل اعتماد مطالعات مروری مورد توجه قرار گرفته است (۲).

با این حال، تصمیم‌گیری در مورد انجام هر یک از انواع مطالعات مروری، وابسته به هدف و سؤال مشخصی است که پژوهشگر در پی پاسخگویی به آن است. به عبارت دیگر، چرایی انتخاب یک نوع خاص از مطالعات مروری، حائز اهمیت زیادی است. به عنوان مثال، مناسب‌ترین نوع مطالعه مروری برای پاسخگویی به یک سؤال مشخص در زمینه اثربخشی مداخلات جهت تحقق یک پیامد مشخص و یا تدوین یک راهنمای بالینی قابل اعتماد، مرور نظام‌مند کارآزمایی‌های تصادفی کنترل شده است. همچنین، انواعی از مرور نظام‌مند شواهد کیفی برای کشف زمینه‌ها و ساز و کارهای شکل‌گیری پیامدهای یک مداخله (مرور واقع‌گرا) و یا کسب یک بینش جدید در مورد پدیده‌های اجتماعی (فراقوم‌نگاری) معرفی شده‌اند. به همین ترتیب، برای پاسخگویی به سؤالات مشخص در زمینه امکان‌پذیری یا مناسب بودن اقدامات، روش‌های مرور شواهد کیفی و اقتصادی توسعه یافته‌اند.

مرور حیطة‌ای، یکی از انواع مطالعات مروری است که انتشار آن از سال ۲۰۱۲ به بعد افزایش چشمگیری پیدا کرده (۳) و در سالیان اخیر در کشور ما نیز مورد استفاده قرار گرفته است. مرور حیطة‌ای، با هدف آشکارسازی گستره،

ابعاد و موضوعات مطرح شده در یک موضوع پژوهشی، تبیین مفاهیم و واژگان استفاده شده در یک موضوع پژوهشی، خلاصه‌سازی و ترسیم نقشه‌ای از شواهد تولید شده در یک موضوع پژوهشی، شناسایی و تحلیل شکاف دانشی موجود در یک موضوع پژوهشی، یافتن سؤالات پژوهشی که ممکن است در آینده پدیدار شوند، و هدایت مطالعات عمیق‌تر و هدفمندتر در گوشه‌ای از یک موضوع پژوهشی به کار برده می‌شود. اولین چارچوب مشخص برای انجام مطالعات مرور حیطة‌ای در سال ۲۰۰۵ منتشر شد و سپس در چند مرحله تکامل و توسعه یافت. همچنین، روش ارجح برای گزارش یک مطالعه مرور حیطة‌ای در سال ۲۰۱۸ معرفی گردید. در حال حاضر، روزآمدترین نسخه از متدولوژی مرور حیطة‌ای که در سال ۲۰۲۴ از سوی مؤسسه جونا بریگز منتشر شده، در دسترس می‌باشد (۲).

به منظور انجام مستحکم یک مطالعه مرور حیطة‌ای، لازم است اهداف و سؤالات مطالعه کاملاً شفاف بوده و با یکدیگر همراستا باشند. همچنین، اجرای نظام‌مند مرور حیطة‌ای، مستلزم طراحی گام‌های روشن برای مطالعه، قبل از اجرا و در قالب یک پروتکل مرور حیطة‌ای است. در حال حاضر، ثبت پروتکل مرور حیطة‌ای در سامانه‌های معتبر قبل از انجام مطالعه (رجیستری) الزامی نیست؛ با این حال، سامانه‌هایی برای ثبت و انتشار پروتکل مرورهای حیطة‌ای پیشقدم شده و ممکن است در آینده نه‌چندان دور، این امر همانند ثبت پروتکل مرورهای نظام‌مند الزامی گردد. علاوه بر اینها، تعیین یک راهبرد جستجوی شفاف و داوری شده برای یافتن و گردآوری شواهد مورد نظر در یک مطالعه مرور حیطة‌ای حائز اهمیت زیادی است؛ ضمن آنکه برای پذیرش یا رد شواهد گردآوری شده جهت ورود به مرحله تحلیل در مرور حیطة‌ای، می‌بایست نسبت به تدوین ملاک‌های مشخص متناسب با سؤال پژوهشی مطالعه اقدام گردد.

در مرور حیطة‌ای، بر خلاف مرور نظام‌مند، عموماً می‌توان از شواهدی که با متدولوژی‌های مختلف تولید شده باشد، استفاده کرد. اگرچه ممکن است پژوهشگر بنا به اهداف و سؤالات خاص پژوهشی، محدودیت‌هایی را در این زمینه در نظر بگیرد. همچنین، ارزیابی نقادانه کیفیت شواهدی که در مرور حیطة‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرند، از جمله ارزیابی

کرد (۴). توصیه می‌شود پژوهشگران، داوران و ویراستاران مجلات علمی پژوهشی با توجه به ویژگی‌های مطالعات مرور حیطه‌ای، به افزایش کیفیت تولید و انتشار این مطالعات کمک کرده و بویژه در خصوص استفاده از نتایج این مطالعات برای سیاست‌گذاری و اقدام حساس باشند.

References

1. Grant MJ, Booth A. A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health information & libraries journal*. 2009;26(2):91-108. Available from: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x>
2. Aromataris E, Lockwood C, Porritt K, Pilla B, Jordan Z (editors). *JBIC Manual for Evidence Synthesis*. JBI. 2024. [cited 2024 Sep 21]. Available from: <https://synthesismanual.jbi.global>.
3. Tricco AC, Lillie E, Zarin W, O'Brien K, Colquhoun H, Kastner M, et al. A scoping review on the conduct and reporting of scoping reviews. *BMC Medical Research Methodology*. 2016;16(15):1-10. Available from: <https://doi.org/10.1186/s12874-016-0116-4>
4. Khalil H, Peters MD, Tricco AC, Pollock D, Alexander L, McInerney P, et al. Conducting high quality scoping reviews-challenges and solutions. *Journal of Clinical Epidemiology*. 2021;130:156-160. Available from: <https://doi.org/10.1016/j.jclinepi.2020.10.009>. Epub 2020 Oct 26. PMID: 33122034.

محدودیت‌های متدولوژیک و یا احتمال تورش شواهد، مگر بنا به اهداف و سؤالات خاص پژوهشی الزامی نیست. به منظور استخراج یافته‌ها از شواهد گردآوری شده در مرور حیطه‌ای، از چارچوب‌های مشخص استفاده می‌شود. بهره‌گیری از روش استاندارد برای گزارش مطالعات مروری نیز مورد تأکید قرار گرفته است. با این حال، اتخاذ روش‌های دقیق و روشن برای ترکیب و نتیجه‌گیری از شواهد گردآوری شده، از جمله روش‌های آماری نظیر فراتحلیل و یا فراترکیب یافته‌های کیفی متداول نیست. بر همین اساس، یک مرور حیطه‌ای عموماً نمی‌تواند منجر به اظهار نظر راجع به اثربخشی یا تبعات یک مداخله، ارزیابی یک مداخله، مقایسه مداخلات، شیوع یک وضعیت خاص، دقت یک آزمون، رابطه بین یک عامل خطر با یک پیامد خاص، پیش‌آگهی یک وضعیت خاص، یا کیفیت و استحکام مطالعات انجام شده پیرامون یک موضوع گردد. همچنین، نتایج حاصل از یک مرور حیطه‌ای نمی‌تواند کاربردی برای تصمیم‌گیری یا اقدام مشخص در یک زمینه سیاست‌گذاری یا مدیریت (از جمله مدیریت یک بیماری) داشته باشد و یا توصیه‌ای در این خصوص ارائه نماید. توصیه‌های حاصل از یک مرور حیطه‌ای می‌تواند ناظر بر پیشنهاد پژوهش بر روی موضوعات یا گروه‌های خاص و یا پژوهش با استفاده از روش‌های خاص باشد.

با توجه به مطالب پیشگفت، پژوهشگران می‌بایست در گام اول، نوع مطالعه مروری را بر اساس هدف و سؤال پژوهشی خود مشخص نمایند. سپس، در صورت انتخاب مرور حیطه‌ای، توجه داشته باشند که استحکام و کیفیت چنین مطالعه‌ای وابسته به آن است که راهبرد جستجوی شواهد، ملاک‌های ورود و خروج شواهد، انتخاب شواهد، استخراج یافته‌ها از شواهد، تحلیل و خلاصه‌سازی و نمایش یافته‌ها، و بویژه نتیجه‌گیری و هرگونه پیشنهاد کاربردی، همگی در راستای هدف و سؤال پژوهشی مطالعه باشند. عدم اطلاع و اشراف نسبت به موارد فوق، چالش‌های متعددی را در رابطه با مطالعات مرور حیطه‌ای در پی دارد که از جمله آنها می‌توان به اشتباه در طراحی پروتکل مرور، اجرای نامناسب گام‌های مرور، گزارش غیراستاندارد نتایج حاصل از مرور، و ارائه توصیه‌ها یا کاربردهای نامتناسب با اهداف مرور اشاره

Scoping Reviews: Do We Apply It Appropriately?

Ali Heyrani^{1*}, Sara Karimi², Fahimeh Hormozi²

1-MD, PhD in Health Services Administration, Associate Professor, Social Determinants in Health Promotion Research Center, Hormozgan Health Institute, Hormozgan University of Medical Sciences, Bandar Abbas, Iran.

2-MSc Student in Health Services Administration, Student Research Committee, Faculty of Health, Hormozgan University of Medical Sciences, Bandar Abbas, Iran.

Abstract

Scoping reviews are aimed to reveal the scope, dimensions, and issues raised, also to explain the concepts and literature used in a research topic. Moreover, these studies are applied in summarizing and drawing a map of the produced evidence, identifying and analyzing the existing knowledge gap, and directing deeper and more targeted studies. The rigor and quality of a scoping review relies on the search strategy, the inclusion and exclusion criteria, and the selection of evidence, as well as the extraction, summarization and display of findings, and especially the conclusion and any practical implication of the study be all aligned with the objectives and main questions of the study. Any lack of knowledge or respect to the above-mentioned subjects may lead to challenging issues. It is recommended that researchers, reviewers and editors of scientific journals consider the special characteristics of scoping review studies and be especially sensitive about any recommendations or implications derived from these studies for policy making and practice.

Keywords: Literature review, Review studies, Scoping review

Please cite this article as follows:

Heyrani A, Karimi S, Hormozi F. Scoping Reviews: Do We Apply It Appropriately?. *Hakim Health Sys.* 2023; 25(4): 273-276

***Corresponding Author:** MD, PhD (Health Services Administration); Associate Professor; Social Determinants in Health Promotion Research Center, Hormozgan Health Institute, Hormozgan University of Medical Sciences, Bandar Abbas, Iran; Tel: (+98)7633336202; Fax: (+98)7633338584; Email: ali.heyrani@hums.ac.ir

Copyright © 2023 Tehran University of Medical Sciences. Published by National Institute of Health research(NIHR). This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>. Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.